

דף שבועי

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשפ"ג, מספר 1522

עונשו של אהרון בפרשת צרעת מרים דוד כהן-צמח

ואמנם, עיון יסודי בפרקנו מלמד שרמזים אחדים מקשרים בין סיפורנו לבין מעמד ההתגלות בסנה בשמ' ג-ד'. נציין כמה נקודות:

1. "וּמְרָאָה וְלֹא בְחִידָת וּתְמִנַת ה' יָבִיט" (במ' יב:ח) // "אֲסֵרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְרָאָה... כִּי יֵרָא מִהַבִּיט אֶל הָאֲ-לֹהִים (שמ' ג:ו). מאלף הדבר כי "מראָה" כהתגלות א-לוהית (בצורת נפרד ולא נסמך) מופיע בתורה רק בשני מקומות אלה. ועוד יש לציין כי השורש נב"ט במשמעות של ראיית ה' מצוי בתורה רק בשני מקומות אלה. ואכן, בתרגום ירושלמי לבמ' יב:ח כתוב: "ומראה ולא בחידות התגליתי לו בסנה"².

2. "וְהִנֵּה מְרִים מְצֻרְעַת פְּשֻׁלָּג" (במ' יב:י) // "וְהִנֵּה יָדוּ מְצֻרְעַת פְּשֻׁלָּג" (שמ' ד:ו). יש להדגיש כי הביטוי "מצרעת כשלג" מופיע בכל המקרא כולו רק בשני מקומות אלה. פעם נוספת ויחידה מופיע הביטוי "מצרע כשלג" במל"ב ה:כז (בהמשך נדון בכתוב זה בהקשרו).

3. השורש דב"ר מופיע בפרקנו שבע פעמים. גם בהתגלות בסנה, במעמד שבו ה' מינה את אהרון להיות נציגו של משה מול פרעה (שמ' ד:יז), שורש זה מופיע שבע פעמים.³

4. "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד" (במ' יב:ג) // "מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶיךָ אֶל פְּרָעָה" (שמ' ג:יא – ענוותנותו של משה).

נקודות אלה ואחרות מייצרות רשת של חוטים המחברים בין סיפור צרעת מרים לבין התגלות ה' למשה בסנה, הקדשתו לנביא והטלת השליחות על שכמו. ואמנם, הבסיס לטענת אהרון עשוי להימצא בדברי ה' למשה בסנה. משה חושש מהשליחות וטוען: "לא אִישׁ

מרים ואהרון התריסו כלפי משה וערערו על מעמדו הנבואי הייחודי (במ' יב:א-ב). כתוצאה מכך הצטרעה מרים, ואילו אהרון לא נענש, לכאורה. בדבריי להלן אנסה לטעון שאהרון נענש אף הוא.

טענתם העיקרית של מרים ואהרון הייתה: "הֲרַק אָךְ בְּמִשְׁה דְּבָר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דְבָר" (שמ').¹ יש צדק בטענתם הבסיסית, שכן שניהם מכונים נביאים (שמ' ז:א – "וְאֶהְרֹן אֶחָד יִהְיֶה נְבִיאָךְ"; שמ' טו:כ – מְרִים הַנְּבִיאָה); אהרון עצמו זכה גם הוא לדיבור ישיר עם ה' (שמ' ד:כז; במ' יח:א), וכמו כן, השלישייה משה, אהרון ומרים מוזכרת כקבוצת המנהיגים שנשלחה כגוף אחד על ידי ה' להוצאת ישראל ממצרים (מי' ו:ד). אשר על כן, יש לכאורה מקום לטעון שמשה אינו נבדל מהם, וכי שלושת האחים ניצבים על אותו מישור מבחינת מעמדם. על יסוד זה באה טענתם בפס' ב', הממוקדת בשורש דב"ר. השורש דב"ר משמש כמילה מנחה בפרק ומבטא הן את הקובלנה כנגד משה והן את התגלות ה' לבני אדם. שתי אפשרויות אלה (הקובלנה וההתגלות) מובעות באמצעות הצירוף "דבר ב-" ("וּתְדַבֵּר מְרִים וְאֶהְרֹן בְּמִשְׁה... וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אָךְ בְּמִשְׁה דְּבָר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דְבָר", וכן בהמשך הפרק). השימוש הדו-משמעי הזה יוצר משחק מילים שתכליתו תובהר להלן.

טענת אהרון ומרים "הֲרַק אָךְ בְּמִשְׁה דְּבָר ה'" מעוררת את השאלה: לאיזה אירוע של התגלות אל משה מכוונים מרים ואהרון? התשובה המתבקשת מאליה תהיה: האירוע המכונן שבו נגלה ה' אל משה בסנה, והטיל עליו את השליחות לגאול את ישראל ממצרים.

* ד"ר דוד כהן-צמח, מרצה למקרא במכון כרם, מכללת דוד ילין, ירושלים.

1 לעניות דעתי, סוגיית האישה הכושית בפס' א' היא רק תירוץ לתלונה כלפי משה. ואמנם, הדיון כולו בדברי ה' נסוב על עניין מעמדו הנבואי של משה ואין כל התייחסות לנישואיו עם האישה הכושית (בין אם מדובר בציפורה או באישה אחרת).

2 יש לתת את הדעת לכך שהכתוב "הרק אך במשה דבר ה'" מכוון לפעולה שנעשתה בעבר: הפועל "דבר" כתוב בזמן עבר ולא בזמן הווה.
3 על השורש דב"ר בשמ' ד:יז ראו מ"ד קאסוטו, פירוש על ספר שמות, ירושלים תשכ"ה, עמ' 33.

המוצדקת: "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" (במ' יב:ח).

מעשה חמור זה ראוי לעונש. המרד נגד משה הוא גם מרד בא-ל. לדעתי, עונשה של מרים משמש גם עונש לאהרון. כעסו של ה' מופנה במפורש כלפי שניהם: "ויחר אף ה' בם וילך" (במ' יב:ט), וביטוי זה ניצב כנגד הקובלנה של מרים ואהרון: "הרק אף במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר". אשר על כן, צרעתה של מרים חייבת לשמש עונש גם לאהרון.⁶ כך מתואר העונש: "והענין סר מעל האהל והנה מרים מצרעת פסלג ויפן אהרון אל מרים והנה מצרעת" (שם:י). חציו השני של הפסוק נראה כחזרה מיותרת. מה פשר הכפילות הזו? מה בא הביטוי "ויפן אהרון אל מרים והנה מצרעת" להוסיף על הנאמר קודם? דומני שהתשובה לשאלה זו מסתתרת בכתוב אחר שבא בהקשר דומה. בדה"ב כו:טז-כא מתואר שהמלך עוזיהו "גבה לבו עד להשחית", וברוב גאוותו וחוצפתו ביקש להקטיר קטורת במקדש. הכוהנים במקדש הזהירו אותו לא לעשות כן, כי זהו תפקידם של הכוהנים, אך המלך לא שעה לדבריהם וכתוצאה מכך "והצרעת זרחה במצחו". מייד אחר כך באה התוספת הזו: "ויפן אליו עזריהו כהן הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו". הדמיון לפרקנו מאלף: בשני המקרים בא תיאור של חטא הגאווה ובעקבותיו עונש של צרעת. ובשני המקרים, לאחר תיאור הצרעת באה תוספת דומה, לפיה הכוהן מאבחן את הצרעת:

ויפן אהרון אל מרים והנה מצרעת (במ' יב:י)

ויפן אליו עזריהו... והנה הוא מצרע (דה"ב כו:ב)

לעניות דעתי, הפועל "ויפן" נועד בשני המקומות לתאר את המבט המאבחן של הכוהן. הכוהן הוא המומחה המופקד על אבחון הצרעת (ראו למשל וי"ג), אולם לא רק על כך. הוא אמור להציע גם מענה לאדם הנגוע לאחר שאובחן כמצרע (וי"ג-ל"ד).⁹ והנה אהרון, לאחר

6 יתכן שמרים היא יוזמת המרד ועל כן נאמר "ותדבר מרים ואהרון במשה", אך בשלב העונש ה' מתמקד דווקא באהרון ורואה בו את החוטא המרכזי ולכן מקדימו למרים: "ויקרא אהרון ומרים ויצאו שניהם" (פס' ה').

7 "ויפן אהרון אל מרים – לאחר שנזופו שניהם, חשב אהרון להיוועץ במרים ולתקן מה שעוותו. זוהי השערה הנובעת מתוך דברי הפסוק: ויפן אהרון אל מרים, ולא נאמר לשם מה, ואחרי כן באה תפילתו של אהרון" (י"צ מושקוביץ, סדרת דעת מקרא, ספר במדבר, פירוש לפס' ו' והערה 18*). השערתו של מושקוביץ מבטאת אל נכון את הקושי הגלום בביטוי זה.

8 לדעת רס"ג, פניית אהרון למרים פירושה שאהרון קבע שזו צרעת. ראו פירוש רס"ג לתורה (מהדורת י"ד קאפח, ירושלים תשכ"ג) על הכתוב במ"ב:י, וראו הערת המהדיר שם.

9 הכוהנים בימי קדם שימשו בין היתר גם כעין רופאים. ראו מ' ה'ן, כהנה, כהנים, אנציקלופדיה מקראית כרך ד',

דברים אנכי... פי כבד פה וכבד לשון אנכי" (שמ' ד:י), ועל כך מגיב ה' (שם: יד-טז):

הלא אהרון אחיק הלוי ידעתי פי דבר ידבר הוא... ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיה ועם פיהו והוריתי אתכם את אשר תעשון. ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לא-להים.⁴

"כתב המינוי" של אהרון מקנה לו, לכאורה, מעמד שווה למשה, ואולי אף מעמד בכיר יותר, שכן משה כבד הפה אינו מסוגל לייצג כיאות את הא-ל. כידוע, הנביא אמור לשמש פה לא-לוהים, אך במקרה של משה הוא מנוע מלעשות זאת כראוי, ויש חשש שייראה כדמות נלעגת. תפקידו של אהרון לשמש כמתווך בין משה לבין העם וגם בין משה לבין פרעה ("ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך א-להים לפרעה ואהרון אחיק יהיה נביאך", שמ' ז:א). אך דברי ה' אינם מותירים מקום לספק בדבר מעמדו של אהרון: הוא כפוף למשה, וההירארכיה ברורה: ה' – משה – אהרון. ואולם, אהרון עשוי לפרש בנקל את מעמדו כשווה למשה ואולי אף נעלה ממנו, בשל מגבלתו הפיזית של משה (ראו גם שמ' ו:י-יג). גם גילו הצעיר של משה ביחס למרים ואהרון עשוי לתרום לתחושת עליונות של מרים ואהרון כלפי משה.

אשר על כן, הטענה "הרק אף במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר" באה ממקום של פרשנות מוטעית, ומכאן דבריו התקיפים של ה' לאהרון ולמרים אודות נבואתו של משה: "פה אל פה אדבר בו" (במ' יב:ח). השימוש במילה "פה" מכון בבירור אל "כתב המינוי" של אהרון (שמ' ד:י-ז). אנו יודעים שה' מדבר עם משה "פנים אל פנים" (שמ' לג:יא, דב' לד:י), אך כאן בא הביטוי הייחודי "פה אל פה" כדי לרמוז לאהרון ולמרים שהיות משה כבד פה אינה פוגמת בשיח האישי והאינטימי שלו עם ה'; ביכולתו לקיים דיאלוג מושלם. מעמדו של משה בכיר ממעמדם של אחיו וגם ממעמד שאר הנביאים. אהרון הוא אמנם איש דברים ("ידבר ידבר הוא" – שמ' ד:יד), וגם "מרים הנביאה אחות אהרון" ניחנה ביכולת מילולית מופלאה (שמ' טו:כ-כא),⁵ ואף על פי כן, כושר הדיבור שלהם עם ה' אינו מגיע לכושר הדיבור של משה. בפרקנו הם אמנם "מדברים במשה" (=מדברים נגד משה) אך משה, לעומת זאת, ה' "מדבר בו" (=מתגלה אליו), ולא בדיבור סתמי אלא "פה אל פה". מכאן ניזיפת ה'

4 המילה "פה" חוזרת גם היא שבע פעמים בשמ' ד:י-ז, ויש לכך חשיבות להבנת במ' יב. ראו גם קאסוטו שם.

5 לאחר שמשה כבד הפה שר את שירת הים עם ישראל (שמ' ט"ו) נאמר שמרים הנביאה אחות אהרון (אהרון דווקא!) שרה שוב את השירה בראש כל הנשים.

הכהונים, יורו אתכם, העם, כיצד לנהוג.¹² מכאן, שאהרון ניסה לכרסם במעמדו הנבואי של משה, אעפ"י שמשה מינה אותו לכוהן והעניק לו תפקיד מכובד במסגרת הכהונה.

התיאור: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מְלֵךְ הָאֲדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במ' יב:ג) בא להדגיש את צניעותו ואצילותו של משה שלא ביקש כלל להגן על כבודו מול המתקפה של אחיו ואחותו, ועל כן ה' הוא זה שנלחם על כבודו.¹³ לא רק על הכהונה ויתר משה, אלא אף נכון היה לוותר על עליונותו הנבואית, כפי שנאמר בבמ' יא:כט: "וַיִּמְיָן יָתֵן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רִיחוֹ עָלֵיהֶם". גם בפרקנו נהג משה ברוחב לב ובאצילות: הוא נעתר מיד לתחינתו של אהרון והתפלל לרפואת מרים. אין הוא נוקם ואין הוא נוטר לאחיו שניסו לערער על מעמדו (השוו אל איוב המתפלל למען רעיו שהשמיצו אותו, איוב מב:ז-י).¹⁴

העיונות בין משה לבין אהרון בא להורות שמעמדו של משה עולה על מעמדו של אהרון, וכן הוא בא להדגיש שמעמד הנביא עולה על מעמד הכהן.¹⁵

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parashaz>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

12 ראו ד' כהן-צמח, **עולם התנ"ך דברים** (עורכים: מ' וינפלד, ד' כהן-צמח), ת"א 1994, עמ' 185-186.
 13 שתיקתו של משה היא הביטוי המושלם לענוותנותו. מן הספרות המצרית עולה שמושג ה"עניו" מקביל למושג "השותק", ראו י' קויפמן, **תולדות האמונה הישראלית**, ת"א תשכ"ט, כרך ב' עמ' 684. נראה אם כן ששתיקתו של משה היא ההפך הגמור מ"דברנותם" של מרים ואהרון.
 14 נראה לי שגם בסיפור העגל (שמ' ל"ב) חס משה על כבודו של אהרון. הוא נזף באהרון (פס' כ"א), אך לא הענישו. יתרה מזאת, בדב' ט:כ נאמר שגם שם הוא התפלל למען אהרון והציל אותו מעונש אלוהי. יתכן שגם שם הוכיח משה שהוא מסוגל לפעול במקומו של הכהן: בשמ' לב:כ ביצע משה טקס אורדיאל שמזכיר את הטקס הכהני של הסוטה (במ' ה:כג-כד).
 15 ראו ד' כהן-צמח, שם, עמ' 138-139. וכן ד' כהן-צמח, "לרקעו ולמגמתו של חוק המלך", **על הפרק** 14, תשנ"ח, עמ' 130-138.

שהיטיב לאבחן את הנגע, ניצב נבון וחסר אונים מול מרים המצורעת, ואין ביכולתו להושיט לה עזרה.¹⁰ בשל כך הוא פונה אל משה בהודאה בחטא: "בִּי אֲדַנִּי אֵל נָא תִשֶׁת עֲלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נִוְאלְנוּ וְאֲשֶׁר חָטָאנוּ" (במ' יב:יא), ותוכף לכך בקשה: "אֵל נָא תְהִי כַמֶּת" וגו' (שם:יב). אהרון מכיר באשמתו ובאשמת מרים, ומשווע לתפילתו של משה. ואכן תפילתו של משה הביאה את הישועה הנכספת. הווי אומר, עונשה של מרים היה בעיקרו של דבר עונש גופני, שמלווה כמובן בהשפלה, אולם עונשו של אהרון היה בעיקר עונש ערכי, רוחני, דידקטי. השפלתו של אהרון הייתה השפלה בתחום התמחותו המקצועית, וזהו עונש על פי העיקרון של מידה כנגד מידה, שהרי הוא התיימר לכרסם במעמדו "המקצועי" של משה ובמעמדו המנהיגותי והרוחני.¹¹

פעולתו של משה לרפוי צרעתה של מרים מזכירה את סיפור צרעת נעמן (מל"ב ה'). נעמן פנה אל מלך ישראל בבקשה לרפא אותו מצרעתו. מלך ישראל וחסר אונים (כמו אהרון), ואז השיב לו אלישע הנביא: "יָבֵא נָא אֵלַי וְיָדַע כִּי יֵשׁ נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל" (שם:ח). הנביא הוא האיש שמסוגל לתת מענה פיזי לצרעת. בסופו של הפרק ניסה גיחזי, נערו של אלישע, להערים על הנביא ולפעול בניגוד לרצונו, ועל כן גרם לו הנביא באמירה אחת להיות "מְצָרַע כְּשָׁלֵג" (שם:כז). הווי אומר, הנביא הוא בעל יכולת לגרום לצרעת וגם לרפא מצרעת.

אשר ליחסים בין משה לבין אהרון, יש לזכור שמשה עצמו נחשב לכוהן ("מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו" – תה' צט:ו). הוא האיש שייסד את מוסד הכהונה, קידש את אהרון ואת בניו והיה הממונה על הכהונים כולם (שמ' כ"ט, וי' ח"ט). אף כי ראוי היה משה להיות אבי הכהונים כולם, הוא הותיר את התפקיד לאהרון. גם מדברים כד:ח-ט עולה שהכהונים-הלויים אכן ממונים על כל נושאי הטיפול בצרעת, והם אמורים להורות את העם כיצד לנהוג בסוגיה זו. אך ישנה תוספת חשובה: "כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת", כלומר, אני משה צויתי את הכהונים והוריתי להם כיצד לטפל בצרעת, והם,

ירושלים תש"ל, עמ' 22. וכן הנ"ל, העבודה והתפילה, הגות במקרא ג' (לזכר ישי רון), ת"א תש"מ, עמ' 121.
 10 וכן נרמז במדרש: "ויפן אהרון אל מרים והנה מצרעת. מגיד הכתוב שכל זמן שהיה רואה אותה היתה פורחת בה" (ספרי ק"ה, מהדורת הורוביץ עמ' 103). וכן: "אמר אהרון עכשיו אני מסתכל בנגעה של אחותי והוא הולך לו ... אמר הקב"ה ... הוא יראה אחותו ויתמה ויתוכח מעצמו" (ספרי זוטא, מהדורת הורוביץ עמ' 277).
 11 באומרו "אדוני" למשה (פס' יא), אהרון מודה בעליונותו של משה. משה הוא עבד ה' (פס' ז-ח, פעמיים), אך הוא אדוניו של אהרון. והשוו דברי התנצלותו בחטא העגל: "אֵל יָחַר אַף אֲדַנִּי" (שמ' לב:כב).